

Úroveň verejného uvedomenia si rizík očkovania

Valentino Vranić

Iniciatíva pre uvedomenie si rizík očkovania, Bratislava

Súhrn

Očkovanie sa všeobecne pokladá za bezpečnú a účinnú prevenciu mnohých chorôb. Na Slovensku sú deti povinne očkované proti vybraným chorobám. V skutočnosti sú s očkovaním spojené mnohé riziká. V dôsledku slabej informovanosti si verejnosť nedostatočne uvedomuje riziká očkovania prameniace ako z pomocných látok, z ktorých sú mnohé prudko jedovaté, tak aj zo samotnej účinnej látky. Zlepšenie by v tomto smere mala priniesť nedávna zmena legislatívy, ktorá zakladá povinnosť informovať pacientov o rizikách očkovania, ale v ktorej chýba ďalší logický krok: stanovenie práva pacienta (rodiča v prípade dieťaťa) rozhodnúť o akceptovaní očkovania ako je tomu vo vyspelých krajinách sveta.

Summary

Vaccination is commonly considered to be safe and effective prevention of many diseases. In Slovakia, children vaccination against selected diseases is compulsory. In reality, many risks are connected with vaccination. As a result of poor informedness, the public is insufficiently aware of vaccination risks whose source are additional substances, as well as the active substance. Improvement in this direction should be brought by a recent legislation change which establishes the obligation to inform patients of vaccination risks, but which misses a further logical step: establishing the right of patient (a parent in case of child) to decide about accepting vaccination as it is so in developed countries of the world.

Úvod

Očkovanie je jednou z najglorifikovanejších praktík modernej medicíny. Pokladá sa za účinnú, jednoduchú a pomerne lacnú prevenciu mnohých chorôb. Dokonca sa mu prisudzuje eradikácia niektorých chorôb. Zvlášť to platí pre tzv. detské choroby. Očkovanie detí sa pokladá za prakticky nevyhnutnú — a na Slovensku aj zákonom prikázanú — ochranu pred týmito chorobami.

Postavenie očkovania je dané platnou vedeckou paradigmou v súčasnej medicíne, keďže v rámci vedeckej paradigmy platia pravidlá normálnej vedy [1], je ťažké otvárať otázky podstaty očkovania, čo je možno dôvodom, že sa pri jeho aplikácii ignoruje jeho kontroverznosť, ktorá ho sprevádza od jeho začiatkov [2]. V tomto zmysle sa potláčajú a poľahčujú riziká očkovania, ale aj to, že výskum a vývoj vakcín nespĺňa základné predpoklady medicíny založenej na dôkazoch (EBM, Evidence-Based Medicine), čo vrhá trochu iné svetlo na štúdie o účinnosti vakcín [3].

Riziká a účinnosť očkovania sú determinantami ekonomickej opodstatnenosti očkovania. V tomto článku sa preto pozrieme na úroveň informovanosti o rizikách a účinnosti očkovania, ako aj na legislatívu v oblasti očkovania.

Informovanosť o rizikách očkovania

Zdroje rizík očkovania sú pomocné a nežiaduce látky, ale aj samotná účinná látka. Vakcíny obsahujú pomocné látky na deaktiváciu pôvodcov chorôb, konzervanciami, adjuvanciami apod. Mnohé z týchto látok sú prudkými jedmi. Je známe, že formaldehyd, používaný na deaktiváciu baktérií, vyvoláva neurologické poruchy. Konzervancium thiomersal je zlúčenina ortuti. Oxid hliníka, používaný ako adjuvancium, sa spája s autizmom a Alzheimerovou chorobou. Množstvá jedovatých pomocných látok prekračujú povolené hodnoty.

Vo vakcínach sa nachádzajú aj nežiaduce látky z použitého materiálu. Známa je kontaminácia vakcíny proti detskej obrne vírusom SV40 z opičích ľadvín, ktorý sa dáva do súvisu aj s mozgovým nádorom, pri ktorej bolo infikovaných viac než 110 miliónov ľudí.

Účinná látka vakcín môže vyvolať samotnú chorobu, pred ktorou vakcína má chrániť, ako je známe pre živú vakcínu proti detskej obrne, ale aj pre vakcínu proti čiernemu kašľu [4], kde chorobu vyvoláva toxín Bordetella pertussis obsiahnutý vo vakcíne a symptómy pretrvávajú, kým ho organizmus neodbúra.

Informácie o autoimúnnych reakciách na vakcínu proti hepatitíde B boli silne potláčané, ale predsa sa ich podarilo oficiálne publikovať [3]. Výskyt alergií a diabetu je čoraz vyšší a — aj keď sa pripisuje modernému životnému štýlu — ťažko prehliadnuť, že má paralelu v intenzifikácii očkovania. Napríklad v Česku sa za posledných 25 rokov počet diabetikov strojnásobil [5]. Sú vážne indície, že spojitosť očkovania s výskytom diabetu je kauzálna [6]. Podobne, v súčasnosti je v USA autizmom postihnuté už každé 150. dieťa a je dostatok indícií na to, aby sa vynaložili primerané prostriedky na dôkladné preskúmanie spojitosti autizmu a očkovania DTP (záškrt, tetanus a čierny kašeľ) a MMR (osýpky, mumps a rubeola), o čo vo svojom prednese v Kongrese USA žiadal aj Bernard Rimland [7], ktorý pôsobil ako hlavný poradca pre otázky autizmu vo filme Rain Man, a ktorý je aj sám otec autistického dieťaťa.

Projekt Cotwatch poukázal na súvis syndrómu náhleho úmrtia dieťaťa (SIDS, sudden infant death syndrome, známy aj ako cot death) s vakcínou DTP, presnejšie jej pertussis zložkou [8]. Ďalšie riziká očkovania zahŕňajú aj genetické zmeny v dôsledku zabudovania bakteriálnej a virálnej DNK a RNK do ľudskej DNK. Nesmieme zabudnúť ani na možné priame reakcie bezprostredne po očkovaní ako sú anafylaktický šok, febrilné kŕče, ochrnutie apod., vrátane smrteľných následkov, na čo dokonca v mnohých prípadoch upozorňujú aj samotní výrobcovia vakcín. Následky očkovania sa môžu dokonca podobáť následkom syndrómu utrasenia dieťaťa (SBS, shaken baby syndrome). Známy je prípad otca, ktorý strávil roky vo väzení za to, že údajne na smrť utriasol svojho osemťždňového syna než sa dokázalo, že išlo o následky očkovania (<http://www.freeyurko.bizland.com/>).

Informovanosť verejnosti o rizikách očkovania je nízka. Očkovanie sa bežne pokladá za absolútne bezpečné a nevyhnutné, čo sa zdôvodňuje jeho všeobecnou akceptáciou a historickou úlohou v medicíne. U laickej verejnosti tak vzniká falošný dojem, že bez očkovania niet života, pričom sa ju štátna moc a veľká časť odbornej verejnosti ani nesnaží vyviešť z omylu. Problém je dokonca verejne potvrdiť informácie od výrobcu o možných následkoch očkovania, ako je známe z rozruchu, ktorý vyvolalo oznámenie MUDr. Juraja Štofka, primára Prvej neurologickej kliniky FN BA, o prípadoch ochrnutia a smrti v dôsledku vakcíny proti chrípke v roku 2002.

Sledovanie vedľajších reakcií po očkovaní je sťažené nedôslednosťou lekárov pri ich oznamovaní, pričom ide o zákonnú povinnosť. Rodičia nie sú dostatočne informovaní o možných reakciách na očkovanie, ktoré následne často ani nedávajú do súvisu s očkovaním (pripisujú ich napr. kolikám alebo prerezávajúcim sa zubom). Navyše, sú zákonom nútení nechať očkovať svoje deti. Treba dodať, že sa sledujú len reakcie bezprostredne po očkovaní, a tak sa neskoršie reakcie a priori odmietajú.

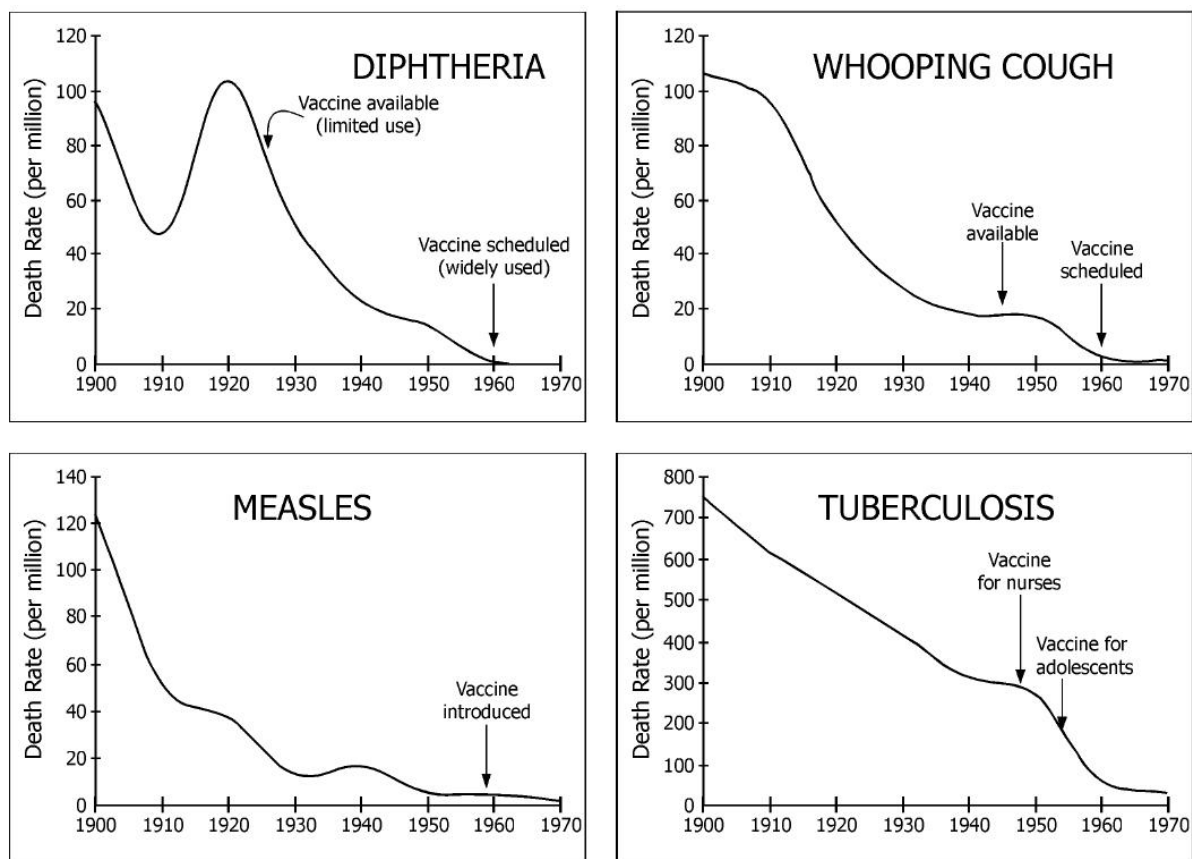
Niektoré vakcíny sú vyrobené genetickou manipuláciou alebo na geneticky manipulovanom materiáli, ako napríklad vakcína Gardasil proti ľudskému papillomavírusu (HPV) alebo vakcína Prevnar proti pneumokokom, o ktorých zavedení medzi povinné sa na Slovensku uvažuje. EÚ je k zavádzaniu geneticky manipulovaných potravín veľmi opatrná a dôsledne vyžaduje ich značenie, aby si ľudia mohli vybrať, či ich budú používať. Pre vakcíny však takéto opatrenia neplatia, pričom sa takto geneticky manipulované látky dostávajú priamo do krvného obehu našich detí, kým geneticky manipulované potraviny aspoň prejdú tráviacim traktom.

Informovanosť o účinnosti očkovania

Verejnosť si väčšinou neuvedomuje, že žiadne očkovanie ani teoreticky nedokáže zabezpečiť úplnú ochranu, a že k epidémiám dochádza aj v plne zaočkovaných populáciách [9], čo pochopiteľne v paradigme očkovania nie je príliš popularizované. Štúdie o účinnosti očkovania nespĺňajú základné kritériá medicíny založenej na dôkazoch (EBM) a väčšinou ich vykonávajú priamo výrobcovia vakcín alebo odborníci závislí od ich financovania [3]. Tak napríklad v klinických štúdiách, ktoré vykonal Merck, výrobca spomínanej vakcíny Gardasil proti HPV, ako placebo pre kontrolnú skupinu z neznámych dôvodov bola použitá vakcína bez samotnej účinnej zložky, ale obsahujúca všetky prídavné látky. Preto nie je možné na základe týchto výsledkov usudzovať o nežiaducich účinkoch vakcíny proti HPV. Podobne, klinické štúdie vykonané s vakcínou Prevnar proti pneumokokom sú spochybňované zo strany niektorých odborníkov pre konflikt záujmov zúčastnených vedcov a lekárov pre ich vzťahy s výrobcom vakcíny, firmou Wyeth. Podobne ako pri vakcíne proti HPV, pri klinických štúdiách kontrolné skupiny nedostávali skutočné placebo, ale iné experimentálne vakcíny.

Vakcíny majú svoje prirodzené obmedzenia dané antigénmi, ktoré alebo ktorých časti obsahujú, ale verejnosť ich účinnosť vníma akoby bola na chorobu ako takú. Tak napríklad vakcína Prevnar je zameraná len na sedem z deväťdesiatich kmeňov pneumokokov. Po jej zavedení v USA sa zistil zvýšený výskyt ochorení vyvolaných ostatnými kmeňmi pneumokokov. Podobne, Gardasil je zameraný len na štyri typy HPV, pričom rakovinu krčka maternice môže vyvolať až devätnásť typov HPV.

Štatistiky chorôb, proti ktorým sa očkuje, sa prezentujú tendenčne. Neprezentuje sa časť grafu, ktorá ukazuje, že výskyt ochorení a úmrtnosť sa podstatne znížili ešte pred zavedením očkovania ako je vidieť na Obr. 1 [12]. Odhaduje sa, že len 3,5 % v poklese výskytu týchto chorôb možno pripísať vakcínam a liekom [11].

Obr. 1. K poklesu úmrtnosti došlo ešte pred zavedením očkovania. Úmrtnosť na záškrt, čierny kašeľ, osýpky a tuberkulózu na Novom Zélande (prevzaté z [10]).

Dojem o účinnosti vakcín zvyšuje aj skrývanie výskytu chorôb. Prípady chorôb, proti ktorým sa očkuje, sa často klasifikujú pod inými, podobnými ochoreniami v dôsledku autocenzúry (lekár neprípúšťa, že môže ísť o chorobu, proti ktorej bol pacient očkovaný). Po zavedení niektorých očkovaní došlo aj k redefinovaniu chorôb: boli sprísnené diagnostické kritériá, čo automaticky viedlo k nižšiemu počtu zaznamenaných prípadov. Tak napríklad, aby ochorenie bolo klasifikované ako detská obrna, pred zavedením očkovania stačili symptómy neparalytickej formy obrny a aspoň čiastočná paralýza aspoň jedného svalu zistená behom dvoch vyšetrení s odstupom 24 hodín. Po zavedení očkovania táto definícia bola upravená tak, že vyžadovala, aby reziduálna paralýza pretrvávala medzi 10. a 20. a medzi 50. a 70. dňom po onemocnení [12].

Riziká očkovania a legislatíva

Neinformovanosť verejnosti o rizikách a účinnosti očkovania má svoje korene aj v doterajšej legislatíve, lebo lekári donedávna nemali povinnosť informovať o nich. Podľa novely zákona o liekoch písomná informácia pre používateľov imunobiologických liekov musí obsahovať údaje o prítomnosti karcinogénov, mutagénov a látok toxických pre nervový systém (napríklad thiomersal, hliník a formaldehyd) a o množstvách týchto látok a ich povolených limitách a lekári sú pred ich podaním povinní túto písomnú informáciu pacientovi alebo jeho zástupcovi bez vyzvania poskytnúť. Je však otáznе, či lekári naozaj túto svoju povinnosť plnia, a či vôbec o nej vedia. Vieme však, že výrobcovia vakcín nedodržiavajú úplne zákon a neuvádzajú limity jedovatých látok vo vakcínach.

Na Slovensku rodič teda už podľa zákona má byť o rizikách očkovania informovaný, ale štát mu vzápätí ironicky upiera právo rozhodnúť o očkovaní vlastného dieťaťa, lebo je očkovanie detí proti vybraným chorobám povinné. Očkovanie má v medicíne výstredné postavenie: je to jediná praktika aplikovaná plošne a povinne na úplne zdravých ľuďoch, predovšetkým deťoch, ale aj dospelých, kde sa vyžaduje pri niektorých zamestnaniach pod hrozbou prepustenia. Narastá však počet rodičov, ktorí sú po dôkladnom oboznámení sa s rizikami očkovania rozhodnutí nenechať očkovať svoje deti a sú nútení takto porušovať zákon.

Povinnosť očkovania detí na Slovensku stanovuje nariadenie vlády č. 337/2006. Diskutabilná je však právoplatnosť tohto nariadenia, lebo zákon č. 126/2006, o ktorý sa opiera, nestanovuje povinné očkovanie, ale hovorí len o povinnosti mimoriadnych očkovaní v prípade ohrozenia epidémiou, ktorých stanovenie je v pôsobnosti *regionálnych* úradov verejného zdravia. Tento zákon už pravdepodobne nebude dlho v platnosti, a nový zákon o ochrane a kontrole verejného zdravia, ktorého návrh v týchto dňoch vláda schválila, vracia starú formuláciu zo zrušeného zákona o ochrane zdravia ľudí č. 272/1994, ktorá hovorí, že „fyzické osoby sú povinné (...) podrobiť sa (...) povinnému očkovaní“. Samotný obsah povinného očkovania je ponechaný znovu na nariadenie vlády, ktoré je v čase písania tohto článku v pripomienkovom konaní. Podstata povinného očkovania sa týmto nariadením nemení až na to, že stanovuje povinné preočkovanie dospelých proti záškrtu a tetanu. Zarážajúce je však, že toto nové nariadenie prikazuje očkovanie aj chorých detí so zvýšenou teplotou až do 38 °C, detí, u ktorých prebieha liečba antibiotikami, detí v rekonvalescencii po ochorení, čo sú prípady *absolútnej* kontraindikácie očkovania.

Vo väčšine štátov EÚ — okrem postsocialistických štátov — a ostatných vyspelých štátoch sveta očkovanie detí nie je povinné alebo jestvuje legálny spôsob, ako sa mu vyhnúť (neviazane so zdravotným stavom dieťaťa). Tak napríklad v Spojenom kráľovstve očkovanie nie je povinné už viac než sto rokov [2]. Ďalšie príklady sú Rakúsko, Nemecko, Holandsko, Kanada, Austrália, Nový Zéland atď. V USA je očkovanie podmienkou nástupu detí do škôl, ale dá sa mu legálne vyhnúť (výhradou svedomia, príslušnosťou k náboženskej organizácii apod.), hoci často až s pomocou právnikov.

Za zamyslenie stojí, že sa vo vyspelých štátoch sveta už upustilo od očkovania proti TBC, kým sa na Slovensku proti TBC detí očkujú povinne a to už štvrtý deň po pôrode (!). Pritom je kolujú správy (už aj v masmédiách) o veľkom počte prípadov detí, u ktorých došlo k nežiaducim reakciám na toto očkovanie v podobe opuchu lymfatických uzlín (vyžadujúcich aj operačný zákrok) a hnisavého, ťažko liečiteľného vredu na mieste vpichu.

Kým na Slovensku nie sú známe prípady odškodnenia obetí očkovania, v USA jestvuje štátny fond pre odškodnenie obetí očkovania. Jeho založenie si vyžiadali výrobcovia vakcín, aby boli chránení pred možnými obžalobami obetí očkovania, a väčšinou býva vyčerpaný. V Nemecku, napriek tomu, že tam nie je povinné očkovanie detí, podobne jestvuje organizovaný spôsob odškodňovania obetí očkovania.

Za zmienku stojí, že očkovanie je podľa zákona o liekoch ako jediné dovolené reklamovať zastrašovaním:

Reklama liekov určených pre verejnosť nesmie obsahovať žiadny prvok, ktorý...

d) naznačuje, že dobrý zdravotný stav osoby by mohol byť ovplyvnený neužívaním lieku; tento zákaz sa nevzťahuje na očkovacie kampane... uvedené v odseku 5

Ako v praxi vyzerá využitie tohto iracionálneho práva možno vidieť v reklamách vakcín proti hepatitíde A a B, ktoré sa snažia navodiť dojem permanentného ohrozenia života hoci aj len podaním ruky. Podobne je to aj s kliešťovou encefalitídou.

Záver

Ukazuje sa, že sú riziká očkovania vyššie než sa bežne pripúšťa. Na druhej strane, účinnosť očkovania je v mnohom prinajmenšom diskutabilná. Všeobecne hovoriac, podľa doterajších skúseností ťažko možno predpokladať, že sa súčasná veda nedopúšťa nijakých omylov. Samozrejme, v rámci platnej vedeckej paradigmy hoci aj náznak jej spochybnenia vyvoláva obrovský rozruch, ale s historickým vedomým možnosťou omylu žiadna terapia sa v medicíne nesmie vnucovať. Z týchto dôvodov je na Slovensku potrebná úprava legislatívy v oblasti očkovania, ktorej súčasťou by bola zmena povinného očkovania detí na dobrovoľné a s informovaným súhlasom rodiča. Legislatívna príprava na tento krok už bola urobená vo forme zavedenia povinnosti informovania pacientov — v prípade detí teda ich rodičov — o obsahu jedovatých látok vo vakcínach, ale chýba samotné vykročenie k právu rodiča rozhodnúť o očkovaní svojho dieťaťa. Takúto úpravu žiadajú aj samotní občania Slovenska, na čo aktívne poukazuje Iniciatíva pre uvedomenie si rizík očkovania (občianske združenie, <http://iuro.awardspace.com/>).

Nezanedbateľným aspektom je aj finančný dopad očkovania. Nevyhnutné je vynaložiť primerané prostriedky a zabezpečiť nezávislý výskum výrazných temporálnych súvislostí očkovania a výskytu autizmu a autoimúnnych ochorení ako je diabetes a rôzne alergie. Liečenie týchto dramaticky sa rozširujúcich ochorení je veľmi nákladné a určite nie je lacnejšie ako napr. liečenie minimálneho počtu prípadov osýpok, ktorý by teoreticky vznikli po obmedzení alebo vyradení očkovania MMR.

Literatúra

1. T. S. Kuhn. *Struktura vedeckých revolúcií*. OIKYMENH, 1997. (originál: *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press, 1970.)
2. R. M. Wolfe, L. K. Sharp. Anti-vaccinationists past and present. *BMJ* 325: 430–432, 2002.
3. M. Girard. Autoimmune hazards of hepatitis B vaccine. *Autoimmunity Reviews* 4(2): 96–100, 2005.
4. D. Geier, M. Geier. The true story of pertussis vaccination: A sordid legacy? *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 57(3): 249–284, 2002.
5. V. Mészáros. Diabetes mellitus — běžné onemocnění nebo globální hrozba? *Farmakoeconomika a lieková politika* 2: 21–25, 2006.
6. J. Wahlberg et al. Vaccinations May Induce Diabetes-Related Autoantibodies in One-Year-Old Children. *Annals of the New York Academy of Sciences* 1005: 404–408, 2003.
7. Testimony of Bernard Rimland, Ph.D. before House Committee on Government Reform. April 6, 2000. <http://www.whale.to/v/rimland.html>
8. V. Scheibner. Cot deaths linked to vaccinations. *Nexus Magazine* 2(5), 1991. <http://www.nexusmagazine.com/backissues/0205.conts.html>, http://www.whale.to/vaccines/cot_death.html
9. T. L. Gustafson. Measles outbreak in a fully immunized secondary-school population. *The New England Journal of Medicine* 316(13): 771–774, 1987.
10. What's all the Fuss about: Introduction to the Vaccination Controversy. The Immunisation Awareness Society Inc, Auckland, New Zealand. http://www.ias.org.nz/whats_all_the_fuss_about.htm

11. J. B. McKinlay and S. M. McKinlay. The questionable contribution of medical measures to the decline of mortality in the United States in the Twentieth Century, *Milbank Memorial Fund Quarterly* 55(3): 405–428, 1977. Citované v [12].
 12. M. Hirte. Očkování pro a proti — rodinný radce pro rozhodování. Fontána, 2002. (originál: Impfen — Pro und Contra. Droemer/Knaur).
-

Adresa pre korešpondenciu:

Ing. Valentino Vranić, PhD.
Iniciatíva pre uvedomenie si rizík očkovania
Hraničná 13, 82105 Bratislava
vranic@fiit.stuba.sk
<http://iuro.awardspace.com/>